

ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК МЕТА ПОКАРАННЯ

Ялова Тетяна Юріївна

студент-спеціаліст юридичного факультету

Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

e-mail: tatianalarina@mail.ru

Ключові слова: *мета покарання, виправлення, перевиховання, ресоціалізація*

Кримінальний кодекс України (далі КК України), встановлює цілі покарання. Згідно зі ст. 50 КК України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [3]. Але до цього часу проблема виправлення засуджених знаходиться в дискусійному полі кримінального права.

Виправлення – процес позитивних змін, які відбуваються в особистості засудженого та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Виправлення полягає в тому, щоб шляхом активного примусового впливу на свідомість засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні, криміногенні настанови, змусити додержуватися положень кримінального закону. Досягнення мети виправлення забезпечується самим призначенням покарання, режимом його відбування, залученням до праці, організацією навчання професії, переконанням та іншими заходами [8, с. 180].

У законодавчій сфері актуальність окресленої проблеми виявляється у багатовекторності задекларованих у кримінальних кодексах цілей покарання. Наприклад, у чинному Кримінальному кодексі України виправлення засуджених, поряд із карою та запобіганням вчиненню нових злочинів, як засудженими так і іншими особами, виступає як одна із цілей покарання. Білоруський законодавець вважає, що мета покарання охоплюється триєдиною метою кримінальної відповідальності (ст. 44): 1) виправлення особи, яка вчинила злочин; 2) запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами; 3) поновлення соціальної справедливості [6]. Відповідно до КК Республіки Польща (параграф 1 ст. 53, параграф 1 ст. 54) у разі призначення покарання неповнолітньому суд має керуватися, насамперед, виховною метою, а при застосуванні покарання чи кримінально-виховних заходів щодо дорослих – враховувати запобіжні й виховні цілі та потреби у формуванні правової свідомості суспільства [7].

На нашу думку, доцільно погодитися з позицією В. Велієва, який стверджує, що у нашому суспільстві кримінальне покарання не лише може а й повинно виконувати виправно-виховну функцію, тому система кримінальної юстиції має звітувати перед суспільством не лише про запобігання злочинам, а й про перевиховання засуджених [1, с. 51-52].

Необхідно зазначити, що у полі визнання виправлення як складової мети покарання виникла проблема про віднесення до цілей покарання (поряд з виправленням) й перевиховання. Виховання та перевиховання засуджених це не лише мета покарання, а й

гуманістичне ядро даного інституту. Процес виправлення й перевиховання органічно пов'язаний і взаємообумовлений. Виправлення являє собою першу стадію перевиховання. І якщо у кримінологічній практиці загальновизнаним показником стає усвідомлення засудженим своєї провини, щире розкаяння з приводу вчиненого, намір розірвати зі злочинним минулим, то перед перевихованням мається на увазі більш глибока та стабільна психологічна зміна характеру й свідомості засудженого як особистості. Перевиховання – це вже докорінна психологічна зміна усієї системи аморальних і протиправних поглядів та звичок засудженого, що і є метою покарання на рівні його найефективнішої реалізації у вигляді дійсно стабільного правослухняного способу життя [4, с. 65].

В. М. Трубніков та Ю. В. Шинкарьов, які досліджують питання покарання, вказують, що виправлення злочинця означає піддати зміні на краще його погляди, звички, навички коли в цьому особистість не вимагає докорінної переробки. Перевиховання передбачає повну перебудову морального виду засудженого [5, с. 154].

Загальноприйнятим на сьогодні у доктрині кримінального права є те, що розрізняють два види виправлення: юридичне та моральне.

Переважає більшість науковців під метою виправлення розуміє юридичне виправлення – не вчинення винним нового злочину. Під моральним виправленням розуміють таку перебудову особистості засудженого за якої нового злочину він не вчинить не з причин загрози покарання, а тому, що це суперечило б новим поглядам и переконанням, тому що в ньому народився зовсім інший страх – страх совісті, страх перед законом [5, с. 155].

Не можна погодитись з думкою О. І. Шинальського, який вважає, що виправлення полягає в систематичному, науково обґрунтованому, гуманному впливі на засуджених [9, с. 44-49]. Оскільки ми додержуємося тези про те, що виправлення це безпосередньо процес змін, який відбувається із засудженим, а ті аспекти яких торкається науковець краще назвати засобами за допомогою яких досягається мета виправлення.

Деякі вчені вважають, що каральний і виховний вплив на винного виявляється вже в самому факті призначення судом конкретного покарання, призначення покарання – вельми дійовий момент прояву карального впливу. Саме цей момент у низці випадків значно більше впливає на засудженого, аніж безпосередньо виконання призначеного покарання. Засуджений зазнає моральних страждань, сорому, які будучі невід'ємною частиною карного впливу, надовго залишають слід у його свідомості, що одночасно сприяє усвідомленню його вини перед суспільством.

Виправлення засуджених можливе не лише при відбуванні покарання, а й при застосуванні інших форм реалізації кримінальної відповідальності. О. О. Книженко вважає, що при застосуванні заохочувальних норм, зокрема, звільнення від кримінальної відповідальності на підставі норм як Загальної так і Особливої частини КК України, також є можливим досягнення мети виправлення. До цього покликані умови таких видів звільнення, як наприклад, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею трудовому колективу на поруки, у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, у зв'язку з дійовим каяттям. Про досягнення мети виправлення законодавець говорить й у ст. 97 КК України, вказавши, що якщо виправлення неповнолітнього можливе без застосування покарання, то він може бути судом звільнений від покарання із застосуванням як одного так і кількох заходів виховного характеру [2, с. 255].

Необхідно звернути увагу на те, що покарання у вигляді позбавлення волі в більшості випадків не досягає мети виправлення засудженої особи. Тому держава повинна шукати та розроблювати інститути, альтернативні позбавленню волі. Таким видом покарання може стати обмеження волі. Більшість зарубіжних країн використовують даний інститут, що зумовлено усвідомленням його високої попереджувальної та виправної ефективності.

Аналізуючи реалії пенітенціарної системи України, можна прийти до висновку, що досягнення морального виправлення особи засудженої до позбавлення волі практично

неможливе. Як свідчать дослідження науковців такий вид покарання в більшості випадків породжує негативні наслідки, а саме: вторинну криміналізацію, стигматизацію, втрату соціальних навичок, втрату суспільно корисних зв'язків тощо. Соціум досить скептично ставиться до осіб, що мають судимість і не бажає розглядати їх як суб'єктів суспільних відносин. Тому дуже часто, особи, що відбувають покарання взагалі не переслідують цілі виправлення. Насамперед, це мінус сучасній кримінальній юстиції, а також державній політиці в цілому. На нашу думку юридичне виправлення достатньо нестійке і під впливом багатьох життєвих факторів може взагалі втратити свою ефективність. Тому кримінальне покарання все ж-таки повинно мати на меті саме моральне виправлення. Одного лише закріплення на законодавчому рівні мети виправлення недостатньо, необхідним є механізм застосування такої норми на практиці. Кримінальне право має будувати відповідні нормативні положення з урахуванням кримінологічних, кримінально-виконавчих, психологічних, педагогічних, соціологічних та інших закономірностей. Оскільки виправлення процес психологічних змін людини, вважаємо за доцільне приділити більше уваги роботі із засудженими спеціалістів-психологів, психоаналітиків. Тому що лише кваліфікований, з належної освіти, вміннями та навичками спеціаліст може допомогти особі, що відбуває покарання стати на шлях виправлення.

Вважаю що виправлення є достатньо важливою метою яку переслідує покарання, оскільки від цього по-перше, залежить процес ресоціалізації особи, що вчинила злочин, по-друге, вона дуже тісно пов'язана в спеціальную превенцію, по-третє, на мою думку, покарання втратило б свою дієвість, якщо б не переслідувало даної мети.

Література:

1. Велиев С. А. Принципы назначения наказаний / С. А. Велиев. – Спб. : Юридический центр Пресс, 2004 – 388 с.
2. Книженко О. О. Виправлення як мета покарання та її вплив на кримінально-правові санкції [Електронний ресурс]: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : [інформ. сервер]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Chkup/2011_3/253.pdf (25.03.2012).
3. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]: Верховна Рада України: [офіц. сайт]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (25.03.2012).
4. Мина В. В. Виправлення засудженого як мета покарання крізь призму філософії права / В. В. Мина // Часопис Київського університету права. – 2001. – вип. 2 [Електронний ресурс]: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: [інформ. сервер]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Chkup/2011_2/63.pdf (26.03.2012).
5. Трубніков В. М. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування : монографія / В. М. Трубніков, Ю. В. Шинкарьов – Х. : Харків юридичний, 2007 – 154 с.
6. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 09 июня. 1999 г. № 275-3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-respubliki-belarus/44/> (29.03.2012).
7. Уголовный кодекс Республики Польша. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.
8. Хохлова І. В. Кримінальне право України (Загальна частина) : навч. посібн. для студентів юрид. спец. вищ. закл. освіти. / І. В. Хохлова, О. П. Шемяков/ – 2-е вид, онвл. та допов. – Київ – Донецьк, Норд Пресс, 2009 – 310 с.
9. Шинальський О. Мета покарання / О. Шинальський // Вісник прокуратури. – 2003. – № 8 (26). – С. 44-49

Науковий керівник: доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, доцент Харченко Вадим Борисович.